

EL MODEL VALENCIÀ DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA

Anselm Bodoque Arribas*

Resumen al final del artículo.

The abstract can be found at the end of the article.

El treball analitza la configuració, assentament i institucionalització del model de política lingüística dels governs autònoms valencians al voltant del *valencià* per donar resposta al doble conflicte lingüístic de la Comunitat Valenciana: el derivat de la substitució del valencià pel castellà i el de la identitat del valencià.

El context sociopolític de la política lingüística valenciana, amb unes fractures radicals entre les forces polítiques sobre la identitat de la llengua i les polítiques públiques que cal impulsar, ha contribuït a conformar un model de política lingüística de promoció poc decidida del valencià.

Les polítiques lingüístiques valencianes, a més, no semblen haver contribuït a superar ni la substitució lingüística del valencià pel castellà ni l'estèril debat sobre la identitat valenciana, segons afirmen, paradoxalment, els dos partits polítics que han governat i aplicat aquestes polítiques a la Comunitat Valenciana.

Paraules clau: política lingüística, polítiques públiques, País Valencià, valencià/català, període autònom

* Anselm Bodoque Arribas, analista polític de la Universitat de València.

Data de recepció de l'article: 04.11.2010; data d'avaluació: 20.01.2011; data d'acceptació de la versió final: 02.03.2011.

Sumari

1. Introducció. La política lingüística, una nova política pública?
 2. El sistema espanyol de polítiques lingüístiques
 3. Configuració i continuïtat del model valencià de política lingüística
 4. Dos governs, dos partits, dues polítiques?
 5. Han tingut èxit les polítiques lingüístiques valencianes?
 6. Conclusions
- Bibliografia

1. Introducció. La política lingüística, una nova política pública?

La Comunitat Valenciana té dues llengües autòctones, el castellà/espanyol i el valencià/català. La primera és la llengua de bona part de les comarques de l'interior, on viu al voltant del 10% de la població. La segona es concentra a les comarques del litoral i a algunes de l'interior, amb prop del 90% de la població. Dins de la zona valencianoparlant té lloc un conflicte lingüístic caracteritzat per un procés de substitució lingüística, cada volta més accelerat, del valencià pel castellà. A aquest conflicte, semblant al d'altres zones d'Espanya, se n'hi afegeix un altre sobre la identitat lingüística del *valencià*.

És un lloc comú a Espanya considerar que la política lingüística és una política pública *nova*, que naix amb la Constitució de 1978 i la creació de l'estat autònom. S'entén, a més, que és una política només autonòmica, per a llengües diferents a la castellana dins d'alguns territoris concrets. Açò, però, no es correspon amb la realitat dels estats-nació moderns, on llengua i poder polític van estretament units i sempre hi ha política lingüística per acció o per omissió.¹ Fa igual que la societat siga monolingüe o plurilingüe, que hi haja una situació de conflicte lingüístic o de convivència lingüística no problemàtica; en tota societat organitzada al voltant d'un estat sempre hi ha una política per a la llengua (o les llengües, o dialectes d'una llengua), i sempre hi ha llengües *oficials* o del poder. Així, a Espanya, fins al 1978, tota la política lingüística dels últims segles, llevat de breus parèntesis tempo-

1. *Política lingüística* és tota iniciativa o absència conscient d'iniciativa (Bachrach i Baratz, 1963) que, en una realitat política determinada i un territori i població concrets, impulsen els poders públics per fomentar o imposar una llengua (o llengües o dialectes d'una llengua), i també, en sentit contrari, les adreçades a prohibir o limitar-ne l'ús i el coneixement, i reduir-ne la vitalitat i el prestigi. Cal aclarir que *política lingüística* no és sinònim de *política sobre la llengua*, ja que la primera té un caràcter global i afecta tots els usos funcionals de la llengua, i la segona sols és un aspecte concret d'aquesta política referit als aspectes gramaticals, identitaris i de prestigi.

rals, ha tingut el castellà (i, encara més, els dialectes nordcastellans) com a l'única llengua oficial, mentre es perseguïen o minoritzaven les altres llengües i es consideraven *inferiors* als dialectes sudcastellans. Amb l'aprovació dels estatuts d'autonomia i la legislació lingüística autonòmica, hi haurà altres llengües que esdevenen cooficials (o que en veuen reconeguda l'existència) en algunes autonomies, i s'inicien polítiques formalment favorables a llengües diferents de la castellana.

2. El sistema espanyol de polítiques lingüístiques

Els conflictes polítics d'una societat tenen l'origen en les diferències econòmiques, socials, religioses, racials, sexuals, culturals i lingüístiques que hi són presents. Amb tot, és evident que ni totes les diferències generen conflictes ni aquests són similars en totes les societats. Així, ni tots els estats plurilingües tenen relacions conflictives entre les diferents comunitats lingüístiques ni s'hi imposa políticament una única llengua al conjunt de la societat.

Espanya té una diversitat lingüística alta. A més del castellà, s'hi parla català, gallec, èuscar, asturleonès, aragonès, occità, portuguès, àrab i berber (Gargallo, 1994 i 2000); però només el castellà, el català, l'èuscar i el gallec tenen un nombre de parlants suficientment elevat com per generar conflictes polítics potencialment significatius per motiu de llengua. Amb tot, les fractures polítiques per raó de llengua estan condicionades pel fet que el castellà, a més de ser la llengua parlada a la major part de l'estat, té una llarga tradició de domini polític, gaudeix d'un estatus legal i social preferent, és llengua oficial al conjunt del territori, i és una de les llengües més parlades i de major prestigi del món; mentre que la resta de llengües espanyoles no sempre conformen comunitats lingüístiques conscients de la seua unitat, tenen una notable diversitat de situacions polítiques i sociolingüístiques, i un prestigi social inferior.

En aquest sentit, com manté Argelaguet (1998), el motor de les polítiques lingüístiques espanyoles està en la voluntat dels actors polítics principals (govern central i governs autonòmics) i en la capacitat de pressió dels actors socials en favor o en contra de polítiques lingüístiques concretes. Així, si el pes demogràfic i polític dels parlants de la llengua diferent a la castellana dins de la seua comunitat és alt, si la mobilització social és elevada, i si la voluntat del govern autonòmic per garantir els drets lingüístics és forta, serà més probable que la minorització de la llengua no castellana es considere un problema i que

hi haja polítiques que n'aspiren a la normalització.² Per contra, com menor siga el pes demogràfic i polític dels parlants d'aquestes llengües o la seua mobilització social i més escassa l'acció del govern autonòmic, més tendiran les polítiques a ignorar la pròpia diversitat (*veure Quadre 1*). Si bé, en el cas del castellà, sempre hi haurà una *política de normalitat*.

Quadre 1. Tipus de polítiques lingüístiques autonòmiques

		Govern autonòmic		
		<i>Favorable</i>	<i>Poc favorable</i>	<i>Gens favorable</i>
Sectors socials o polítics	<i>Importants</i>	Normalització	Recuperació	
	<i>Poc importants</i>	Recuperació	Promoció	Reconeixement formal
	<i>Gens importants</i>		Promoció limitada	Ignorància

Font: Elaboració pròpia

Així, doncs, respecte a les polítiques lingüístiques espanyoles, hem de constatar que hi ha una *política de normalitat* plena en totes les comunitats autònomes monolingües en castellà, i també a les comunitats que només fan un reconeixement formal o ignoren la pròpia pluralitat lingüística. La *normalitat* es manté, tot i que interferida, a les comunitats amb alguna política lingüística per a llengües diferents a la castellana. La política favorable al castellà és explícita i implícita, i la fan un gran nombre d'institucions, encara que no hi ha cap departament governamental especialitzat en la *política lingüística del castellà*. Són polítiques assumides socialment com a *normals* i sols són explicitades en el debat públic quan s'entén que la interferència d'altres llengües dificulta la posició *normal* del castellà.

En la resta de llengües, la política lingüística depèn de la combinació de la voluntat del govern autonòmic i de la força dels sectors socials i polítics que hi són favorables o contraris. Així, a Catalunya amb el català (Argelaguet, 1999 i 2001) i, en menor mesura, al País Basc en les zones bascofones (Mezo, 1996) les polítiques tenen com a objectiu la normalització lingüística. A Ga-

2. La normalització lingüística mínima en un territori seria la situació en què un ciutadà té la capacitat plena de viure en la llengua pròpia sense haver de canviar de llengua en cap de les funcions privades, públiques, individuals i col·lectives que hi realitze; i això, tot i conviure amb persones la llengua personal de les quals és l'oficial de l'estat i que tenen capacitat plena per viure en la llengua de l'estat. La normalització lingüística, en un sentit màxim, seria la consecució d'una situació de monolingüisme social de la llengua històricament autòctona.

lícia (Nogueira, 2005), les Illes Balears (Argelaguet, 1998), a les zones castellanoparlants del País Basc (Aguirreazkuenaga, 2005) o a la Catalunya de parla occitana, a causa de la realitat sociolingüística o de la menor voluntat del govern autonòmic, segons els casos, les polítiques pretenen la recuperació d'usos socials de la llengua no castellana.

A la zona valencianoparlant del País Valencià (Bodoque, 2009) i a la zona bascoparlant de Navarra (Kasares, 2002) les polítiques són de promoció, atès que la voluntat dels governs per normalitzar l'ús social d'una llengua és poc intensa, i els sectors socials i polítics que hi són més favorables tenen una capacitat de mobilització limitada, encara que el nombre de parlants de la llengua siga relativament important. Ara bé, al territori valencià castellanoparlant o a l'àrea de Navarra on l'èuscar té una presència escassa, la promoció lingüística és bastant limitada.

De manera semblant, quan els governs autonòmics no tenen gens d'interès a impulsar l'ús social de les llengües minoritzades o el pes demogràfic dels parlants i la capacitat de pressió és reduïda, les polítiques es limiten al reconeixement formal i al suport d'algunes iniciatives socials. Aquest és el cas de llengües com el català i l'aragonès a Aragó, el gallec a Astúries, Castella i Lleó, i Extremadura, i l'asturleonès a Astúries. Finalment, amb l'asturleonès a Cantàbria i Castella i Lleó, el portuguès a Extremadura i a Castella i Lleó, l'àrab a Ceuta, el berber a Melilla, l'èuscar a la zona castellanoparlant de Navarra i el valencià a Múrcia les polítiques són d'ignorància o negació de la pluralitat lingüística, atès que no hi ha ni voluntat dels governs per reconèixer-les ni pressió social o política dels parlants d'aquestes llengües.

En conseqüència, no es pot parlar d'un model espanyol de polítiques lingüístiques, sinó més aviat d'una pluralitat de models en funció de la demografia, de la consciència lingüística i de la capacitat de mobilització social i política que tinguen els parlants de les llengües minoritzades a cada una de les comunitats autònomes en què es parla la llengua i, a més, totes les polítiques (d'acció o d'omissió) estan inserides en un context de normalitat i predomini del castellà. Encara més, la fragmentació autonòmica de les polítiques lingüístiques sobre les llengües diferents a la castellana, així com la falta de reconeixement general de les comunitats lingüístiques existents i les escasses dinàmiques de col·laboració entre comunitats autònomes que comparteixen una mateixa llengua, ha acabat per produir que els parlants de llengües presents a més d'una comunitat autònoma (català, gallec, èuscar, asturleonès i portuguès) tinguen un sistema de drets lingüístics diferents a cada lloc.

3. Configuració i continuïtat del model valencià de política lingüística

Els orígens de la política lingüística valenciana es troben en la convulsa transició del País Valencià a l'autonomia. Iniciada el novembre de 1975, es tanca el 1982 amb un estatut que permetia accedir a un nivell de competències semblant al de Catalunya, País Basc, Galícia i Andalusia; però sense aconseguir una autonomia políticament forta i sense consens sobre la identitat lingüística pròpia (Bodoque, 2000).

3.1. Els models en conflicte. El període preautonòmic (1977-1983)

Poc després de les primeres eleccions democràtiques de 1977, es constituí el Consell del País Valencià³ per aconseguir-ne l'autonomia política. Ara bé, les principals forces polítiques discreparan radicalment tant sobre la identitat valenciana com en el nivell d'autonomia necessària. En general, la dreta defensarà un nivell d'autonomia menor i negarà que el *valencià* i el *català* són una mateixa llengua. Concentrant-nos en la qüestió lingüística i els partits amb presència parlamentària, UCD i AP volien que l'estatut recollís explícitament el nom de *llengua valenciana* i eren reticents a polítiques favorables a l'ús social del valencià; mentre el PSPV-PSOE i el PCPV-PCE afirmen implícitament (no explícitament) la catalanitat lingüística del *valencià* i part d'aquests partits defensen polítiques de *recuperació* del valencià. Aquestes diferències van aturar el procés autonòmic valencià el 1980 fins que, després de l'intent de colp d'estat del 23 de febrer de 1981, UCD i PSPV-PSOE (i PCPV-PCE), instats per les direccions estatals, acorden un estatut (juny de 1982), on s'afirma que el castellà i el valencià són els *idiomes* oficials, i que una llei establirà els territoris de predomini de cada llengua, sense fer-hi referència a cap institució normativa de la llengua ni a la *llengua catalana*.

La fractura política sobre la identitat va influir, de manera intensa i negativa, en les incipients polítiques dels tres governs preautonòmics. Així, el primer

3. Govern preautonòmic on participaven tots els partits amb representació a les Corts Generals. N'hi hagué tres. El primer (març de 1978-desembre de 1979), presidit pels socialistes, integrà posicions autonomistes (esquerra i els liberals d'UCD) amb les postures més aviat centralistes i anticatalanistes d'UCD i AP. En parilitzar-se el procés autonòmic perquè el Govern central d'UCD no convocà, a diferència d'Andalusia, el referèndum perquè el País Valencià accedís a l'autonomia per l'article 151 de la Constitució, l'esquerra abandona el Consell i hi ha un govern provisional (gener de 1980-novembre de 1982), només amb UCD i AP. De novembre de 1982 a maig de 1983, l'últim govern torna a integrar tots els partits i és presidit pels socialistes, amb divisions internes semblants a les del primer govern.

va desplegar la legislació estatal per introduir el valencià en l'ensenyament com a assignatura, oficialitzà l'ús del valencià dins la reduïda administració preautonòmica i impulsà actuacions puntuals de promoció del valencià. El segon, defensà propostes anticatalanistes que, en la pràctica, comportaren l'augment del caos lingüístic en oficialitzar l'ortografia secessionista i en un fre a les iniciatives de promoció del valencià anteriors. I, durant el tercer, els socialistes recuperen polítiques de promoció genèrica del valencià, i UCD i AP tracten d'afavorir el secessionisme lingüístic.⁴

3.2. La definició del model. La política lingüística dels governs socialistes (1983-1995)

La primera llei de transcendència política del nou govern autonòmic, constituït el 1983, fou la Llei d'ús i ensenyament del valencià (LUEV). Aquesta llei, que ha estat el marc legal bàsic (i poc desplegat, llevat de l'àmbit de l'ensenyament) de les polítiques lingüístiques dels governs valencians fins ara, fou promoguda pel govern socialista. Els impulsors directes, amb objectius que no eren compartits pels altres partits ni per part del PSPV-PSOE, prioritzaren que tingués un consens polític ampli i van reduir-hi els preceptes més exigents.⁵ Amb tot, el debat de la llei mostrà novament profundes diferències entre les forces polítiques.

La LUEV assenyala formalment que la finalitat última és l'equiparació de les dues llengües, i fixa uns objectius concrets més limitats: 1) oficialitat del valencià a tot el territori valencià; 2) dret a l'ús del valencià en tots els àmbits públics i privats; 3) promoció de l'ús del valencià a l'administració pública i als àmbits socials; 4) obligatorietat de l'ensenyament del valencià a tot el territori de predomini lingüístic valencià, i l'extensió voluntària a les zones cas-

4. Val a dir que les diferències sobre el model de política lingüística, a més de ser grans entre els partits, es reproduïen també a dins de cada partit. La majoria d'UCD volia una promoció molt limitada, que prioritzés la voluntarietat del coneixement del valencià. En una posició semblant, però més restrictiva, se situava AP. Al PCPV-PCE, el grup predominant llavors defensava una política de promoció limitada i insistia en la voluntarietat del coneixement del valencià. Al PSPV-PSOE també hi havia propostes enfrontades, encara que les dominants foren les que insistien en algun tipus de promoció activa, concentrada en l'ensenyament obligatori *del* valencià i la incentivació d'ús social de la llengua, de manera semblant al que defensaven les minories d'UCD i del PCPV-PCE. Fora de l'àmbit representatiu, sols els minoritaris nacionalismes valencià i pancatalà defensen polítiques de normalització. Per a una visió del conflicte valencià i les posicions socials i polítiques sobre la llengua es pot consultar Querol (2000), Pradilla (2004) i Bodoque (2000 i 2009).

5. Fins i tot, amb la voluntat de facilitar el consens, no es proposà una llei de *normalització*, sinó d'*ús i ensenyament*, atès que *normalització lingüística* i *política lingüística* eren conceptes combatuts per la dreta valenciana d'aleshores.

tellanoparlants; 5) coneixement d'ambdues llengües al final de l'escolarització obligatòria; 6) dret a l'ús de la toponímia en valencià als municipis valencianoparlants; 7) delimitació de les zones de predomini lingüístic de cada llengua sobre la base de la frontera històrica. Tot i la prudència socialista, l'oposició parlamentària, AP i PCPV-PCE, qüestionà radicalment la llei.

Els comunistes la critiquen en tres aspectes bàsics: 1) demanen una «*reestructuració total* [dels territoris de cada llengua] *sobre la base de la realitat sociolingüística, tot atenent no sols al caràcter històric, sinó als moviments migratoris*»,⁶ i en restringeixen l'aplicació plena a les poblacions amb una majoria de valencianoparlants; 2) consideren que «*la incorporació del valencià [a l'ensenyament] és obligatòria per als centres i voluntària per als alumnes*», i que s'ensenyi valencià sense ser matèria curricular, segons la voluntat dels pares i sempre que hi haja professorat que conega la llengua i vulga usar-la, i 3) són contraris al fet que els funcionaris de la Generalitat coneguen obligatòriament el valencià i limiten l'atenció en valencià als ciutadans a què hi haja «*personal suficient amb domini*» d'aquesta llengua.

No obstant això, els sis diputats comunistes acabaren votant la llei i l'oposició més intensa vingué d'AP. Aquest partit, que finalment s'hi va abstenir, va fer un discurs emotiu molt intens de defensa del valencià mentre les seues propostes de polítiques lingüístiques relegaven el valencià a una posició marginal i subordinada al castellà.⁷ Les objeccions d'AP a la LUEV pretenien: 1) que la llei fóra «*sobre l'ús i l'ensenyament de l'idioma valencià*» i que hi constara que era llengua *diferenciada*; 2) que a la zona castellanoparlant fóra «*predominant el sol ús del castellà*» i «*exceptuada de l'ensenyament i ús del valencià*», mentre limitava l'oficialitat del valencià al territori valencianoparlant, encara que per decret es determinarien els territoris valencianoparlants en què predominaren l'ús del valencià o del castellà segons que «*un cinquanta per cent [de la població] utilitze una mateixa llengua*», fet que comportava un reconeixement limitat de drets

6. Les cites entre cometes d'aquest paràgraf i del següent estan extretes del *Diari de Sessions de les Corts Valencianes*.

7. Aquesta dicotomia entre discurs exaltat en defensa del valencià i de falta de polítiques públiques que la materialitzen en fets concrets és una constant de la política valenciana, sobretot —però no exclusivament— en la dreta. Un darrer exemple el podem trobar en l'aprovació (juny de 2010) de la Llei de Funció Pública amb els vots del PP i el PSPV-PSOE i el suport dels principals sindicats (CCOO i UGT): la llei no recull que els treballadors públics hagen de conèixer el valencià, malgrat el *Pacte pel Valencià* signat pel PP i el PSPV-PSOE el 2001, i l'assumpció del document *Compromís pel Valencià* pel PSPV-PSOE i pels sindicats. Cert que el *Pacte pel Valencià* sols recollia la necessitat d'augmentar l'ús del valencià a l'administració, però el *Compromís pel Valencià* exigia el coneixement del valencià per accedir a la funció pública.

lingüístics a les zones valencianoparlants on predominés l'ús del castellà; 3) que es limite el coneixement del valencià als treballadors públics de la Generalitat, aclarint que només es podria «*exigir el compromís jurat d'adquirir coneixements suficients del valencià en el termini de dos anys*» quan ho establiren les bases de la convocatòria d'un lloc de treball; 4) que l'ús del valencià en l'administració de justícia es limite al territori valencianoparlant on predomini el valencià; 5) que l'obligatorietat d'oferir voluntàriament l'ensenyament no curricular *del* valencià als territoris valencianoparlants, exceptue els centres de la zona valencianoparlant amb predomini del castellà «*que ho sol·liciten*», i 6) que la toponímia de la zona valencianoparlant tinga la denominació en castellà i valencià o, com a mínim, la retolació bilingüe, independentment del nom oficial.

Aprovada la LUEV, el primer govern socialista posa les bases del que serà el model valencià de política lingüística, en un context sempre condicionat pel conflicte identitari. Les iniciatives del govern es desenvolupen, especialment en la primera legislatura, amb molt poques aliances amb la resta de forces parlamentàries i una col·laboració puntual amb actors socials i culturals. Els socialistes assumien l'existència d'un procés de substitució lingüística, que havia de ser superat a llarg termini actuant moderadament i progressivament. Manifesten l'objectiu de la *recuperació* del valencià amb la intenció d'aconseguir un inconcret equilibri lingüístic entre el castellà i el valencià. Per assolir-ho, el Govern valencià centra els esforços a augmentar el coneixement del valencià i en l'impuls de mesures per millorar el prestigi social de la llengua, i n'afavoreix l'ús en activitats culturals, retolació pública o, parcialment, als mitjans públics de comunicació i l'administració autonòmica.

L'ensenyament es considerarà l'eix central de la política lingüística. De les possibles alternatives, tant per a la zona valencianoparlant com per a la castellanoparlant, els socialistes van promoure un nou sistema educatiu en matèria lingüística, que es va anar fent realitat progressivament al llarg de quasi una dècada en funció de tres variables: la zona lingüística, l'obligatorietat o no de l'ensenyament del valencià i l'ús del valencià com a llengua vehicular. El resultat ha estat un sistema educatiu obligatori en el qual convivia quatre models lingüístics bàsics (dos a cada zona lingüística). A la zona valencianoparlant, el model predominant té el valencià com a assignatura obligatòria i com a llengua vehicular d'algunes assignatures; mentre que, al model secundari (les línies en valencià), el valencià és assignatura i llengua vehicular de l'ensenyament. A la zona castellanoparlant el model dominant té el valencià voluntàriament com a assignatura curricular i el model secundari no.

Fora de l'ensenyament, al sector cultural, als mitjans de comunicació i a l'Administració autonòmica i local (i més encara al comerç, a l'àmbit privat o a l'Administració de Justícia, les administracions estatals o a la policia) les polítiques són genèriques, impliquen escassament la societat civil, tenen un fort component voluntarista i diferent intensitat segons els departaments administratius i els àmbits sectorials (Mollà, 1992; Generalitat Valenciana, 1993; Bodoque, 2009).

Val a dir que els primers passos de les polítiques públiques del valencià es feren comptant amb la resistència de sectors socials i polítics importants. Així, va hi haver una doble mobilització, afavorida per AP: la dels moviments anticatalanistes oposats al fet que s'ensenyés *català* (i no *valencià*) a les escoles, presents sobretot a la província de València, i la dels sectors més castellanistes, contraris a la incorporació del valencià a l'ensenyament, importants en algunes comarques castellanoparlants i a la ciutat d'Alacant.⁸

En la segona legislatura (1987-1990), el PSPV-PSOE perd la majoria absoluta i entren a les Corts el CDS, UV i UPV. Les polítiques lingüístiques mantenen una línia semblant, però amb menor grau d'oposició: UV i AP en són forces contràries, però el CDS no serà un partit hostil, i Esquerra Unida (EU), l'antic PCPV-PCE, defensa ara polítiques de normalització semblants a les dels nacionalistes d'UPV. En la tercera legislatura autonòmica, l'última del govern socialista (1991-1995), el PSPV-PSOE recupera la majoria absoluta, però tindrà ben aviat una posició defensiva, a causa del creixement de les expectatives electorals del PP i dels escàndols que afecten el PSOE en l'àmbit estatal. Pel que fa a les polítiques lingüístiques, s'observa una redefinició de l'objectiu, ja que s'insisteix en què es vol aconseguir l'equilingüisme, una mena de normalització mínima. A més, les polítiques s'intensifiquen: en l'àmbit politicoadministratiu, amb la creació de la Direcció General de Política Lingüística i la Comissió Interdepartamental de Promoció del Valencià o els plans integrals de promoció lingüística; en l'educació, amb l'augment de l'ensenyament en valencià, i, en el social, amb campanyes de sensibilització o acords amb entitats privades per promoure el valencià. A més a més, s'intenta reduir l'ambigüitat identitària amb l'aprovació de l'homologació de titula-

8. Fora del Parlament augmenta la capacitat de mobilització electoral del regionalisme anticatalanista, especialment des que el 1986 Unió Valenciana (UV) obté representació a les Corts Generals i un any després a les Corts Valencianes. Paral·lelament, el nacionalisme valencià, reorganitzat a Unitat del Poble Valencià (UPV), i el marginal nacionalisme pancatalà, tots dos influents en els sectors socials favorables a polítiques lingüístiques actives, són crítics amb la política socialista per considerar-la tímida, insuficient i ambigua.

cions administratives de capacitació lingüística en *català* i en *valencià* o la intenció d'oficialitzar una institució universitària que tingué l'autoritat en normativa lingüística, proposta que no arribà a materialitzar-se. Tot això, però, sense canviar les línies essencials de les polítiques anteriors.

El final dels socialistes es correspon amb nous canvis en el sistema de partits valencians. CDS i UPV ja no tenen diputats a les Corts Valencianes, EU i UV han augmentat la seua representació, i el PP, antiga AP, viu un procés d'increment de les expectatives electorals que tindrà conseqüències en les posicions sobre les polítiques lingüístiques. Així, el PP passa d'estar frontalment en contra de les polítiques socialistes a moderar la crítica i, després de la seua victòria electoral a la Comunitat Valenciana en les eleccions generals de 1993, a afirmar que no vol modificar-les més enllà d'aspectes puntuals.

3.3. La institucionalització del model. Els governs populars (1995-2010)

Amb la victòria electoral del PP en les eleccions autonòmiques de 1995, s'obre una nova etapa de la política lingüística sense alterar-ne el model. En aquest sentit, s'evidencia que aquesta política pública perd importància en l'agenda del govern i que augmenta la importància de les polítiques *sobre* la llengua, alhora que desapareixen les referències a l'equilingüisme. I, fins i tot, hi ha iniciatives regressives, com ara suprimir la Direcció General de Política Lingüística o deixar de convocar la Comissió Interdepartamental de Promoció del Valencià i derogar l'homologació de títols administratius de capacitació lingüística de Catalunya i Balears. Així mateix, amb el PP gairebé es trenquen les relacions amb la resta del domini lingüístic i creix l'ambigüitat identitària, si bé ara alimentant implícitament el secessionisme lingüístic i afavorint l'estranyament entre el *valencià* i el *català*, sense qüestionar l'ortografia unitària ni negar explícitament la unitat lingüística.

Durant la primera legislatura del PP (1995-99), el govern serà de coalició amb UV. En aquests anys, els dos partits en el govern hi mantingueren una pugna política (i electoral), sovint amb la identitat del valencià com a excusa. Per evitar els debats lingüístics que propiciava UV, el president de la Generalitat proposà el 1997 que el Consell Valencià de Cultura elaborés un dictamen sobre la naturalesa de la llengua pròpia. El 1998, el dictamen d'aquest Consell afirma que «*el valencià forma part del sistema lingüístic que els corresponents estatuts d'autonomia dels territoris hispànics de l'antiga Corona d'Aragó reconeixen com a llengua pròpia*» (és a dir, del *sistema lingüístic* de la llengua catalana), i que calia

un ens normativitzador que partís de les Normes de 1932 (adaptació valenciana de la normativa fabriana). El mateix any s'aprova la Llei de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), que es constituirà el 2001. Els anys que separen l'encàrrec d'un dictamen al Consell Valencià de Cultura i la constitució de l'AVL comporten, en certa mesura, un acostament entre els principals partits per ampliar el pacte estatutari de 1982 a l'àmbit identitari, sobre la base d'un reconeixement difús de la unitat lingüística.

En un altre ordre de coses, l'estratègia del PP sobre UV, tingué èxit. El PP allunyà els regionalistes de tota responsabilitat directa sobre polítiques lingüístiques, mantingué les línies bàsiques d'actuació dels socialistes (llevat de les polítiques *sobre* la llengua) i va aconseguir assentar electoralment (sobretot davant dels antics votants d'UV) que el *valencià autèntic* estava ben defensat pel PP. En les eleccions de 1999, UV esdevé una força extraparlamentària i el PP aconseguí una majoria absoluta que reiterà el 2003 i 2007, sense alterar l'orientació de la política lingüística, com veurem tot seguit.

4. Dos governs, dos partits, dues polítiques?

A la Comunitat Valenciana, s'ha assentant un model de política lingüística fonamentat en tres pilars bàsics: el primer, la promoció pública del valencià amb una intensitat desigual segons els governs i els àmbits sectorials i socials; el segon, uns objectius últims que mai no han estat clarament definits ni en termes globals ni sectorials ni temporals; el tercer, l'exercici real de drets lingüístics i l'ús normal del valencià ha descansat bàsicament en la iniciativa dels ciutadans o en la voluntat personal dels responsables públics individualment considerats.⁹

El partit socialista, quan arriba a la Generalitat el 1983, prioritza l'augment del coneixement del valencià i facilitar-ne l'ús en l'Administració pública. Es considerava, implícitament, que, quan augmentés el coneixement de la llengua, seria més fàcil dur a terme polítiques lingüístiques més ambicioses i hi disminuirien els sectors socials contraris. Però també es creia, contradictòriament, que així es donava una resposta suficient a les demandes socials en la matèria que provenien, sobretot, de l'àmbit de l'ensenyament i del món cul-

9. Cap govern ha estimat necessàries polítiques sistemàtiques que tingueren en compte que els valencianoparlants no tenen les mateixes *possibilitats i seguretat legal* (Réaume, 1991 i 2003) per usar en tots els contextos, i serveis públics i privats la seua llengua. Sovint, hi han estat els ciutadans els que han promogut la garantia dels drets lingüístics concrets, la promoció de les línies en valencià a l'ensenyament o l'ampliació de polítiques d'ús social, amb bastant voluntarisme i un èxit desigual.

tural. La política lingüística que es configura llavors, abandonà aviat el que podia tenir de provisional i possibilista en un primer moment i passà a ser considerada pels socialistes com una política que era l'adequada a la realitat valenciana i que anava més enllà de les demandes ciutadanes. Ni tan sols, quan al final de l'època de govern socialista se'n replantegen alguns aspectes, no es qüestionarà el model, sinó la seua intensitat. I, encara més, quan el PP arribe al govern, acabarà per acceptar i institucionalitzar els aspectes bàsics de la política iniciada pels socialistes.

Les profundes diferències partidistes sobre les polítiques lingüístiques durant la transició a l'autogovern i la primera dècada de govern socialista, i el manteniment del conflicte sobre la identitat del *valencià* fins hores d'ara, ha fixat en sectors de la societat valenciana el lloc comú de què les polítiques socialistes i les del PP són molt diferents. Analitzant com s'ha anat configurant i institucionalitzant el model valencià de política lingüística, ja hem afirmat la seua continuïtat; però és comparant sistemàticament els aspectes rellevants de l'acció de cada govern en totes les dimensions d'aquesta política pública quan comprovem que les línies d'actuació hi han estat semblants en els elements estructuradors, encara que l'impuls donat a algunes iniciatives i el discurs sobre la identitat de la llengua no siga igual amb els dos governs. Vegem-m'ho detalladament.

La política per **augmentar l'alfabetització i la capacitat lingüística** dels ciutadans ha estat l'eix central de la política lingüística valenciana. La incorporació *del* valencià al sistema educatiu i l'increment del coneixement del valencià en l'ensenyament obligatori (i, en menor mesura, en l'educació d'adults) esdevé la iniciativa a la qual més recursos es destinen i on més conflictes i divergències hi ha entre les diferents forces polítiques en un primer moment. És també, en l'ensenyament, on és més evident l'evolució de les posicions del PP des d'una oposició frontal a les iniciatives socialistes a l'acceptació dels fonaments d'aquestes polítiques quan arriben al govern el 1995; si bé amb el PP progressivament s'ha anat frenant el creixement del nombre d'alumnes que estudien exclusivament *en* valencià fins estabilitzar-se en nivells relativament baixos (25%), més en Primària que en Secundària i pràcticament concentrats a la xarxa de centres públics, i això en un context en què el govern del PP dona suport preferentment a l'ensenyament privat i quan els centres públics fan front, quasi exclusivament, a l'arribada d'immigrants estrangers.

En l'educació no obligatòria i universitària, l'ensenyament *del* o *en* valencià ha seguit una dinàmica desigual en funció del centre educatiu o de cada univer-

sitat; si bé, en general, hi ha predominat la inhibició del Govern Valencià i l'ús minoritari del valencià com a llengua d'aquests ensenyaments, sense massa diferències entre un govern i l'altre, tot i les difícils relacions dels governs del PP amb algunes universitats pel nom de la llengua.

En l'àmbit del **govern i l'administració**, la política lingüística, a més de no haver estat mai una política prioritària, tampoc s'ha orientat a convertir el valencià en una llengua vehicular d'ús habitual del govern i l'administració. De fet, aquesta llengua hi ha tingut un ús minoritari i, a més, bona part de l'ús formal i escrit del valencià per les institucions autonòmiques s'ha degut a la traducció de documents oficials després que hagués estat feta la primera redacció en castellà, mentre que la documentació interna i els informes tècnics habituals han estat redactats exclusivament en castellà. Igualment, no s'ha establert cap reglament dels usos lingüístics interns del govern i l'administració autonòmica i l'únic criteri que s'ha seguit, en la pràctica, és fer dependre l'ús de la llengua de la voluntat, costums i capacitació lingüística del responsable polític (o del funcionari públic) de cada moment, sent el castellà la llengua estructural central i de treball. De fet, la majoria de les polítiques en l'àmbit de l'administració autonòmica s'han limitat a tractar d'atendre en valencià als ciutadans que fan servir aquesta llengua, a valorar-ne el coneixement com a mèrit per a la promoció interna dels funcionaris i a potenciar cursos voluntaris de valencià per als treballadors públics. La divergència en l'actuació dels dos governs és escassa i es limita, possiblement, a un menor nombre de càrrecs públics del PP voluntàriament proclius a l'ús oral i, sobretot, escrit del valencià en l'activitat oficial habitual.

Fora de l'àmbit de l'administració autonòmica, la política del Govern Valencià respecte les administracions municipals s'ha centrat en subvencions orientades a la creació d'oficines municipals de promoció lingüística i a la realització de cursos de valencià per a funcionaris, sense que hi haja hagut massa diferències entre el govern socialista i el del PP. També és bàsicament similar, en els dos governs, l'escassa col·laboració amb l'administració perifèrica de l'estat o amb l'administració de Justícia per afavorir-hi l'ús del valencià, que no ha anat més enllà de facilitar cursos de valencià per a funcionaris; sent pràcticament inexistents les polítiques de la Generalitat per garantir realment els drets dels valencianoparlants davant els poders amb més capacitat coercitiva front als ciutadans: la policia i la Justícia.

Així mateix, pel que fa a la valencianització dels topònims, els governs valencians n'han deixat la iniciativa als ajuntaments i el ritme de valencianització

dels noms de municipis ha estat baix: de fet, encara ara, després de més de tres dècades de democràcia la quarta part de municipis valencianoparlants tenen castellanitzat el seu nom.¹⁰

En els usos socials i en la dimensió pública dels sectors privats, les polítiques han estat força discretes i irregulars. Les campanyes institucionals per promoure la llengua són escasses, i les iniciatives als sectors socioeconòmics s'han concentrat en ajudes per afavorir l'ús del valencià en la retolació d'empreses i serveis, i molt poc en la documentació i el funcionament intern, sense que hi haja diferències entre els dos governs. I el mateix es pot dir, en termes generals, de la promoció en el món associatiu i cívic; si bé, pel que fa a les associacions directament relacionades amb el valencià, hi ha un canvi de criteri: i mentre els socialistes donen suport a sectors favorables a la normalització lingüística, amb el PP tenen suport econòmic associacions que promouen el secessionisme lingüístic.

També, en l'àmbit dels mitjans de comunicació, la política lingüística impulsada pels dos governs ha estat bastant irregular i limitada. En primer lloc, en els mitjans de comunicació públics de la Generalitat (Ràdio 9 i els canals de televisió Canal 9 i Punt Dos), el valencià ha tingut una posició desigual com a llengua vehicular. A grans trets, ha estat la llengua habitual de Ràdio 9, però aquest mitjà no ha pogut o no ha sabut aconseguir una audiència mínimament rellevant i estable. Canal 9, amb un nivell d'audiència mitjà, trià un model lingüístic bilingüe i diglòssic, on la llengua utilitzada estava en funció de les característiques del programa i, durant l'època socialista, el valencià no degué ocupar mai més del 50% de la programació en hores de màxima audiència; mentre que, amb els governs del PP, la castellanització s'incrementà, i aquest fet no és compensat per la posada en marxa d'un segon canal de televisió valenciana, Punt Dos, molt minoritari, on el valencià és la llengua vehicular.

Entre els dos governs, però, hi ha diferències en el suport i la promoció del valencià als mitjans de comunicació privats; així mentre que el govern socialista va establir un sistema d'ajudes directes a les publicacions i mitjans que utilitzaven el valencià, el govern del PP fou belligerant amb algunes d'aquestes publicacions, n'eliminà les ajudes i reforça la premsa en castellà, especialment la conservadora, mitjançant la publicitat i la compra d'exemplars.

10. La iniciativa per valencianitzar el nom dels municipis ha correspost habitualment a governs municipals socialistes, progressistes o nacionalistes, i, ocasionalment, a ajuntaments amb governs conservadors.

L'àmbit de les noves tecnologies no ha merescut a penes l'atenció de cap govern, més enllà de donar suport a iniciatives puntuals com ara la promoció del programa SALT de traducció automàtica entre el castellà i el valencià. Els governs han seguit unes polítiques d'ajudes per promoure l'ús del valencià a les indústries culturals que només semblen haver tingut un èxit relatiu en l'àmbit editorial, presentant el suport a la promoció del valencià en la resta de la producció cultural dinàmiques desiguals: d'una certa entitat en el món teatral, més escàs en les exposicions, i irrelevants en la producció de cine en valencià o en l'exhibició de pel·lícules en valencià en sales comercials, vídeos o DVD.

En termes generals, doncs, en l'àmbit dels usos socials de la llengua, no hi ha hagut tampoc un canvi en la política lingüística seguida pels governs socialistes i pels del PP, excepte en el suport al món associatiu del secessionisme lingüístic, la supressió de les ajudes a les associacions més favorables a la normalització lingüística; a més d'observar-se l'estancament de les ajudes a la promoció social del valencià, excepte per les activitats festives.

Les polítiques *sobre la llengua* han concentrat un gran nombre d'energies polítiques i socials al País Valencià. Amb els governs socialistes, s'orienten a un coneixement irregular de la realitat sociolingüística, a l'increment del prestigi social de la llengua i a l'establiment de relacions indirectes i de baixa intensitat amb la resta del domini lingüístic, sense interferir (excepció feta de Canal 9) en el model d'estàndard lingüístic que utilitzaven els poders públics i acceptant implícitament la unitat lingüística. Aquest és l'àmbit, però, en què les polítiques del PP n'han estat més allunyades, ja que l'interès per conèixer la realitat sociolingüística ha estat quasi nul, les relacions amb les institucions del domini lingüístic han estat interrompudes i les interferències governamentals en la determinació de l'estàndard lingüístic i en el debat sobre la identitat de la llengua han estat reiterades. Ara bé, els dos governs han fet una escassa promoció exterior de la llengua i han seguit variants valencianes de l'ortografia unitària.

Finalment, respecte les polítiques per **garantir activament els drets lingüístics**, cap govern no ha tingut interès per desenvolupar sistemàticament la LUEV (Alcaraz i al., 2004; Esteve, 2004), influir en la legislació lingüística estatal o europea, fer un seguiment de la jurisprudència específica, promoure'n l'estudi comparat, crear unitats d'assessorament sobre aquests drets o impulsar estudis sobre l'exercici dels drets lingüístics en els diferents àmbits socials i funcions comunicatives, i, finalment, tampoc ha hagut cap voluntat de di-

vulgar-los i assessorar-hi de manera sistemàtica, més enllà d'algunes iniciatives puntuals i d'escassa importància durant els governs socialistes.

Podem concloure, per tant, que el que més separa ambdós governs és la distinta concepció de la identitat lingüística del valencià i l'intensitat de les polítiques, fets que, si bé no alteren el model bàsic de política lingüística, sí que generen quatre diferències importants entre els dos governs. La primera es produeix en la voluntat política amb què s'aplica la política lingüística, ja que, malgrat que no sembla ser una prioritat en cap moment, els governs socialistes mostren un interès més alt i un major grau d'implicació en la promoció de la capacitació lingüística i l'ús social del valencià.

La segona diferència té a veure amb el sistema d'aliances socials que cada un dels governs impulsa. Així, els socialistes donen suport i tracten d'establir alguna mena de col·laboració amb moviments socials favorables a polítiques de normalització lingüística, tot i que sovint eren crítics amb les polítiques oficials i amb el PSPV-PSOE. Per contra, el govern del PP posà fi a aquesta mena de col·laboració crítica i donà suport a entitats secessionistes, fins i tot després d'haver-se creat l'AVL.

La tercera de les diferències cal buscar-la en les polítiques sobre la llengua. Els socialistes intenten deixar en un segon terme aquestes polítiques i, per tant, no interfereixen en l'estàndard lingüístic i eviten els debats sobre la identitat de la llengua, mentre estableixen relacions discretes amb les institucions responsables de la política lingüística de Catalunya i Balears. Els governs del PP concentren bona part de l'atenció en aspectes de les polítiques sobre la llengua i trenquen les relacions amb la resta del domini lingüístic; a més d'intervenir sovint en el debat sobre l'ens normatiu propi per al *valencià*, les formes de l'estàndard valencià o el nom de la llengua.

Finalment, la quarta diferència és possiblement la més significativa entre els dos governs i té a veure amb la identitat de la llengua. Així, els governs del Partit Socialista es van moure en l'ambigüitat que comportava acceptar l'ortografia lingüística unitària (i implícitament, la unitat de la llengua), mentre es defensava el nom de *valencià* al territori valencià i no s'aclaria públicament quin era la denominació de la llengua *fora* de la Comunitat Valenciana i quina era l'autoritat lingüística. Per contra, el govern del PP es mourà en una ambigüitat de signe diferent a la del PSPV-PSOE. El Partit Popular insistirà en la singularitat del *valencià*. De manera semblant als socialistes, accepta que les Normes de 1932 són la base per la normativització del *valencià*,

però suggerirà que en la seua aplicació concreta en les últimes dècades havia contribuït a *catalanitzar* el *valencià* i defensarà una entitat normativitzadora exclusivament valenciana i que no tingué vinculació directa amb les universitats que consideren *catalanistes* ni amb l'Institut d'Estudis Catalans. La política del PP en matèria de la identitat del valencià, sense defensar explícitament el secessionisme lingüístic, ha perseguit l'*estranyament* del valencià respecte el *català*; ha mantingut en part la retòrica anticatalanista, i ha impulsat un model d'estàndard fidel a la normativa ortogràfica unitària, però particularista.

En resum, més enllà de la insistència formal, voluntarista o retòrica en uns objectius, en la pràctica, els dos governs, sobretot el del PP, han situat la política lingüística en un segon nivell dins del conjunt de polítiques públiques valencianes i han impulsat iniciatives de promoció lingüística basades en la incentivació moderada i irregular segons els sectors socials i la matèria. Per això, les divergències que puguen existir entre el govern socialista i el del PP en aspectes discursius i sobre la identitat de la llengua, malgrat que són importants, no comporten un canvi essencial en les característiques bàsiques del model valencià de política lingüística. La política ha estat orientada en tot moment a la promoció genèricament incentivada del valencià en els diferents àmbits socials, deixant a la voluntat individual i personal dels ciutadans i dels responsables públics bona part de l'impuls i la garantia del seu ús social i públic; excepte pel que fa a l'establiment d'algunes obligacions concretes, com tenir l'assignatura de valencià i algunes matèries del currículum educatiu en valencià durant l'ensenyament obligatori. Els comportaments i la voluntat dels membres de cada govern seran diferents i contribuiran a donar una intensitat diversa a les polítiques de cada etapa. Però, per molt important que siga el voluntarisme ciutadà i el compromís personal d'alguns membres del govern, això no modifica la lògica bàsica de la política lingüística dels governs de la Generalitat. En conseqüència, llevat de la qüestió identitària i de les relacions amb els sectors socials favorables a la normalització del valencià o al secessionisme lingüístic, les diferències en les polítiques dels governs socialistes i del PP són més d'intensitat que de lògica estratègica.

Les línies mestres d'aquesta política les va bastir, a començaments dels anys vuitanta, el Partit Socialista, però les va assumir en la seua acció de govern el PP una dècada després. Això institucionalitzà un model valencià de política lingüística bastant estable que centra la major part dels esforços en l'àmbit de

l'educació i que presta escassa atenció a àrees d'actuació essencials per garantir els drets lingüístics o l'extensió de l'ús i el prestigi social de la llengua, com ara els usos lingüístics als àmbits de les administracions i els poders públics (sobretot els poders coercitius *forts* com la Justícia o la policia), els mitjans de comunicació, les indústries culturals audiovisuals o el món del consum i les relacions socioeconòmiques. S'han mantingut uns comportaments lingüístics oficials que han reproduït (i aprofundit) la diglòssia de la societat valenciana. Un model que ha estat reticent a l'hora d'establir aliances entre el govern autònom, les altres administracions, la societat civil i els sectors socials favorables a la recuperació de la llengua.

Cal destacar, finalment, dues coses. El model valencià de política lingüística ha estat el menys ambiciós de totes les comunitats autònomes que han reconegut la cooficialitat plena d'una altra llengua distinta a la castellana (Balears, Catalunya, Comunitat Valenciana, Galícia i el País Basc). El debat sobre la identitat de la llengua ha fet que bona part de les iniciatives, interessos i esforços dels actors de la política lingüística se centren més en la política *sobre* la llengua que en la normalització de la llengua.

5. Han tingut èxit les polítiques lingüístiques valencianes?

D'acord amb la retòrica governamental, les polítiques pretenen donar resposta al doble conflicte lingüístic i, per tant, superar el debat sobre la identitat del *valencià* i, més encara, frenar la substitució del valencià pel castellà i incrementar l'ús social de la llengua. Les dades mostren, després de tres dècades, que cap dels conflictes ha estat superat i que els objectius no han estat aconseguits.

La virulència del conflicte sobre la qüestió del nom i la identitat tingué el moment més àlgid entre 1978 i 1982, va continuar en la dècada següent i es va moderar en l'última dècada del segle xx. De fet, va fer la sensació d'entrar en una fase de superació amb el dictamen del Consell Valencià de Cultura de 1998 i l'aprovació de la Llei de creació de l'AVL, on s'afirmava que la recuperació lingüística estava entrebancada «*pel conflicte esterilitzador (...) sobre el nom, la naturalesa i la normativa de la llengua pròpia*». I també, quan el 2001 el PSPV-PSOE i el PP subscriuen el *Pacte pel Valencià* i afirmen que s'havia de «*garantir l'autonomia de l'AVL, perquè (...) la reflexió sobre la llengua que s'hi duga a terme es mantinga estrictament dins de l'àmbit científic*». Però la realitat no s'ha correspost amb aquests propòsits i el conflicte sobre la identitat del *valencià* s'ha mantin-

gut en el temps,¹¹ mentre que, progressivament, s'ha anat institucionalitzant un *estranyament* entre la realitat lingüística (i no sols) valenciana i la catalana (i balear).

Amb tot, les polítiques sobre la llengua impulsades pels governs valencians (i el pas del temps i el cansament del debat) semblen haver reduït la intensitat del conflicte sobre la identitat, si més no des del dictamen del Consell Valencià de Cultura de 1998. Però, ara per ara, el problema continua lluny d'estar tancat i depèn en la seua evolució futura de quatre factors que semblen poc factibles a curt termini: 1) que s'incremente la importància de les polítiques lingüístiques favorables al valencià entre les forces polítiques i la societat; 2) que la preocupació per la recuperació del valencià es desplaça de la lògica de la supervivència de la llengua (i la nació) cap a la del reconeixement del dret ciutadà a viure en valencià de manera plena i normal; 3) que perda valor en la confrontació partidista el pseudodebat sobre la identitat de la llengua i que la part dominant de la dreta valenciana renunciï a alimentar-lo; i 4) que a la resta del domini lingüístic (i a Espanya) es supere la concepció del valencià/català com un fet exclusivament català (i subsidiàriament balear).¹²

Pel que fa al conflicte principal, el de la substitució lingüística del valencià pel castellà, els estudis sociolingüístics oficials més sòlids sobre l'evolució del coneixement i l'ús del valencià¹³ posen de manifest un increment de la capacitat

11. L'ús partidista del conflicte ha continuat després del 2001, amb les impugnacions pel govern del PP de les referències a la llengua catalana als estatuts de les universitats d'Alacant, de València i de Castelló, la catalogació de llibres de la Biblioteca Nacional, la negació de validesa dels títols universitaris de *català* per oposicions de *valencià*, o l'ensenyament del *valencià/català* a les escoles oficials d'idiomes.

12. Un dels últims enfrontaments sobre el nom del *valencià* es produeix el 2005 pel memoràndum del Govern espanyol perquè l'èuscar, el galleg i el valencià/català fossen, amb limitacions, llengües de la UE. El fet que el PP governés la Generalitat i el PSOE a Madrid, unit a la falta de consideració pel Govern central que el *català* no és una llengua únicament de Catalunya (i Balears) i, sobretot, al particular debat *lingüístic* valencià, dugué a una primera proposta del Govern central amb l'únic nom de *català* per a la llengua, el que va provocar protestes del Govern Valencià i mobilitzacions anticatalanistes. Finalment, el memoràndum on deia *català* va dir «*la llengua que es denomina català a la comunitat autònoma de Catalunya i a la de les Illes Balears i que es denomina valencià a la Comunitat Valenciana*».

13. L'estudi més important és l'enquesta sobre la situació social del valencià promoguda per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL, 2005). L'estudi del Servei d'Investigacions i Estudis Sociolingüístics, SIES, (Generalitat Valenciana, 2004) té dues parts: en la primera treballa amb dades del Padró Municipal de 1986 i dels censos d'habitants de 1991 i 2001, i en la segona, recupera antigues enquestes de coneixement i ús del valencià dels anys 1989, 1992 i 1995. El problema de l'estudi del SIES és que el padró municipal i els censos d'habitants aporten una informació sociolingüística menys fiable, i el principal avantatge és que, en un context com el valencià amb poques sèries temporals d'estudis sociolingüístics, el treball del SIES permet una mínima comparació amb estudis anteriors fets pel mateix servei.

lingüística de la població tant pel que fa a l'habilitat per comprendre oralment el valencià, llegir en valencià i escriure-hi; mentre el nombre de persones que el saben parlar s'hauria mantingut estable al voltant del 50% al conjunt de la Comunitat Valenciana en xifres semblants a 1986; incrementant-se a la zona castellanoparlant i disminuint lleugerament a la valencianoparlant.

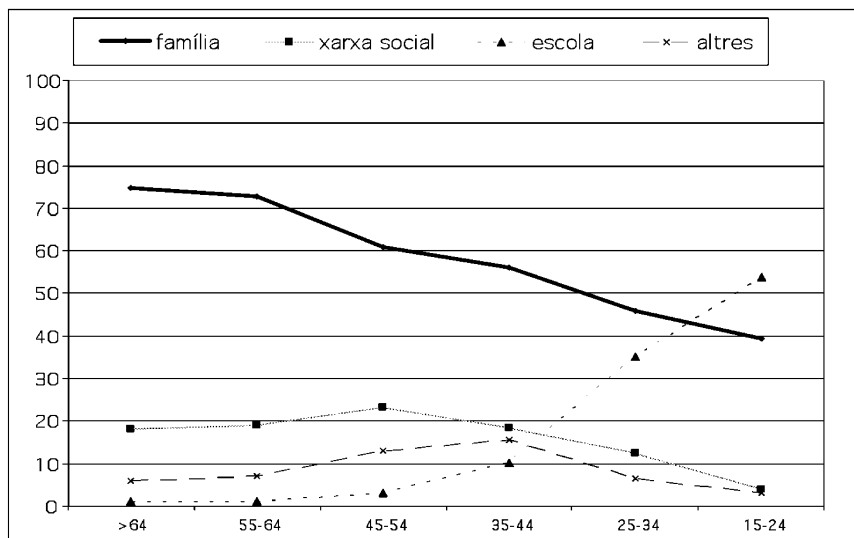
De l'anàlisi d'aquestes dades, es pot concloure que hi ha hagut una evolució positiva de la capacitació lingüística de la població tant pel que fa a comprensió, a l'escriptura i a la lectura sens dubte producte de les polítiques d'alfabetització i de la presència, tot i minoritària, del valencià als mitjans de comunicació i a l'administració. Però també s'evidencia un estancament de la capacitat de parlar el valencià, especialment a les zones valencianoparlants. Així mateix, a falta d'estudis amb sèries històriques que analitzen tant la transmissió lingüística com els processos i la magnitud d'incorporacions de nous parlants i d'abandonament generacional del valencià, així com estudis sobre els usos lingüístics en cadascuna de les situacions i funcions comunicatives; el coneixement dels nivells de capacitació per parlar valencià segons trams d'edat permet una aproximació als canvis sociolingüístics dels últims anys.

En aquest sentit, les dades del SIES mostren una disminució de les persones que saben parlar valencià en totes les edats, especialment significatiu en la dècada de 1991 a 2001, i n'apunten una possible disminució de la transmissió familiar, com assenyalen també els treballs de Querol (2007) i Montoya (2008). A més, si considerem les dades de l'estudi de l'AVL sobre com s'aprèn a parlar valencià, sembla que en les edats més menudes la família i les xarxes socials pròximes perden importància i hi domina l'escola (*veure Gràfic 1*).¹⁴

Així doncs, es podria parlar d'un èxit relativament positiu de les polítiques d'alfabetització; ja que les persones que han tingut oportunitat d'estudiar més temps valencià o en valencià declaren una capacitat superior per parlar-lo i presenten també els majors increments respecte 1986. Ara bé, si considerem la totalitat de les persones que saben parlar valencià veiem que l'evolució en el període que va de 1986 a 2001 és negativa a la majoria de les comarques valencianoparlants que tenien un nivell de competència en la parla més elevat el

14. Podem conjecturar que la comunitat valencianoparlant disminueix perquè, a més de l'abandonament de la transmissió familiar de la llengua, la població valenciana s'incrementa sobretot amb castellanoparlants d'altres parts d'Espanya i immigrants estrangers que adopten el castellà com a llengua d'ús social. En conseqüència, fins i tot en el cas que la transmissió familiar de la llengua fos estable, la comunitat valencianoparlant perd pes demogràfic perquè no incorpora nous parlants actius provinents d'altres llengües en nombre suficient com per evitar la seua minorització al País Valencià.

Gràfic 1. Àmbit en què s'aprèn a parlar valencià per edats (2004)

Font: Acadèmia Valenciana de la Llengua (2005)

1986. Mentre les que tenien nivells mitjans (entre el 50% i el 75%) mantenen unes xifres relativament estables amb increments o descensos lleus; les que tenien nivells més baixos (entre el 25% i el 50%) tendeixen augmentar-los moderadament, i els increments més alts corresponen a les comarques castellanoparlants. És a dir, estaríem possiblement davant d'un triple fenomen. En primer lloc, una reducció de la distància en el nivell de competència potencial per parlar valencià de les diferents zones lingüístiques i comarques. En segon, l'èxit relatiu de les polítiques d'alfabetització per fer possible que hi haja un major nombre de persones que puga (potencialment) parlar valencià, sobretot a les zones valencianoparlants més castellanitzades i a les castellanoparlants. I en tercer, i més important, les xifres mostrarien que les dinàmiques de canvi lingüístic i de minorització de la comunitat de valencianoparlants ha continuat en les últimes dècades i estaria afectant les comarques on fins ara el valencià havia tingut una situació de predomini i un nivell de parla habitual i de transmissió generacional elevat (AVL, 2008).

Finalment, dir que l'estudi de l'AVL de 2004 mostra a la zona valencianoparlant un predomini lingüístic del castellà en tots els usos orals i àmbits comunicatius, sent l'ús del valencià encara notable als àmbits més *propers* (casa, amics, botigues tradicionals) i decreixent quan no es coneixen els interlocutors i en les relacions formals (carrer i grans superfícies comercials, treball). I,

així mateix, posen de manifest que els valencianoparlants tenen major tendència a canviar de llengua que els castellanoparlants, o el que és igual, la *seguretat lingüística* dels valencianoparlants és bastant menor a la dels castellanoparlants i que l'ús de les dues llengües amb total normalitat en tots els contextos socials està lluny de ser una realitat. Així, el manteniment dels usos lingüístics diglòssics i el que sembla una reducció dels nivells de transmissió familiar del valencià mostraria que la substitució lingüística es manté i que el potencial reproductiu del valencià és baix, bastant inferior al de Catalunya i Balears,¹⁵ i amb dificultats per garantir-hi la continuïtat social de la llengua.

Cal dir que, sobre el conflicte principal referit a la substitució lingüística, el dictamen del Consell Valencià de Cultura de 1998 conclouia que la situació actual era dramàtica perquè en el món de la globalització *«una llengua de baix abast demogràfic, envoltada de llengües potents ... corre el gran perill de desaparèixer en poc temps»* i demanava que des dels poders públics s'impulsaren urgentment mesures *«per a traure el valencià de la situació marginal en què es troba en l'esfera pública»*. Mesures que havien de reforçar l'ensenyament en valencià en tots els nivells educatius, una programació essencialment en valencià en la televisió i la ràdio públiques, una actitud exemplar de l'administració pública en l'ús de la llengua; a més d'una política sistemàtica de promoció del valencià en el comerç, en la publicitat, en la vida econòmica i en la indústria cultural (llibre, premsa, teatre, cinema i món audiovisual). I finalitzava el dictamen fent una crida al món eclesial (catòlic) perquè es sumés al procés de recuperació del valencià. En altres paraules, el dictamen destacava les limitacions i insuficiències en les polítiques públiques de promoció del valencià impulsades fins aleshores, i subratllava que no frenaven la substitució lingüística.

No deixa de ser paradoxal que aquest dictamen, crític amb la política lingüística valenciana, haja estat assumit totalment pels dos únics partits (PP i PSPV-PSOE) que han estat responsables de les polítiques lingüístiques dels governs valencians, o que aquests dos partits hagen fet, conjuntament, una crítica similar a la seua política lingüística quan acorden el *Pacte pel Valencià*.¹⁶ Un acord on, després d'assenyalar alguns dels avanços de la política lingüística,

15. Hi ha autors que tampoc consideren esperançador el futur del català a Catalunya (Prats i al, 1990). Si bé, en general, es valora que la política de la Generalitat de Catalunya ha permès la recuperació del català (Argelaguuet, 1999 i 2001); el futur del català només estaria garantit si augmenta la transmissió intergeneracional i s'hi integra la nova immigració (Banyeres, 1999). Una visió global del futur de la llengua catalana a tots els territoris del domini lingüístic a Querol (2007).

16. El pacte fou firmat el 14 de juny de 2001, quan s'anuncien les persones que seran acadèmics de l'AVL.

afirmen que l'ensenyament i l'administració són els principals vehicles de recuperació lingüística, i sostenen de manera rotunda que «*la llei no ha donat els resultats esperats perquè s'ha aplicat, i molt dèbilment, només en el sector de l'ensenyança. En l'importantíssim apartat de l'ús del valencià; és a dir, de promoció i recuperació de la llengua, l'aplicació n'ha resultat insatisfactòria*». Posteriorment, al mateix document, PP i PSPV-PSOE afirmen que el valencià pot desaparèixer si les institucions públiques no actuen més intensament i acorden catorze punts que constituïrien, d'aplicar-se, una redefinició profunda dels objectius i el model de la política lingüística valenciana.

Així doncs, tant el dictamen del Consell Valencià de Cultura de 1998 com el *Pacte pel Valencià* de 2001 reconeixen que les polítiques públiques han estat clarament insuficients per fer possible un equilibri real entre les dues llengües oficials que supere la diglòssia social, que detinga el procés de substitució lingüística i que incremente els nivells actuals de transmissió familiar del valencià i la capacitat per ser usat en totes les funcions socials. La realitat sociolingüística que hem vist adés sembla confirmar aquest diagnòstic, malgrat l'èxit relatiu en l'increment general de la competència lingüística, especialment entre la població escolaritzada. Però, les dades sociolingüístiques i els documents polítics no sols confirmen la disminució de l'ús social del valencià, sinó també, i això és més important, una disminució del nombre de persones amb capacitat de parlar-lo, si més no, a les comarques on el nivell de coneixement de la llengua era fins ara més elevat, i un creixement, igualment preocupant de l'aprenentatge de la llengua a través del sistema educatiu i no per transmissió familiar. Això comportaria que el procés de substitució lingüística del valencià pel castellà continua i que la comunitat lingüística valenciano-parlant no creix al mateix ritme que la castellanoparlant i, per tant, es minoritza a la Comunitat Valenciana.

6. Conclusions

En conclusió, sembla que les polítiques lingüístiques no han estat capaces d'aturar el procés de substitució i minorització del valencià, ni de posar fi al conflicte identitari; malgrat que, possiblement, amb la incorporació del *problema lingüístic* a l'agenda política i l'existència de polítiques de promoció lingüística s'haja frenat el ritme de la substitució.

Considerem que l'èxit d'un procés de normalització lingüística depèn fonamentalment de les garanties jurídiques del dret a l'ús normal de cada llengua,

la voluntat dels actors polítics quan governen les institucions públiques, i la capacitat de pressió, els usos i la transmissió lingüística de la població. En el cas valencià, el sistema de garantia de drets lingüístics és desfavorable per a les persones que volen utilitzar el valencià i accedir a serveis en aquesta llengua en tots els àmbits de la seua vida personal, social i pública; sense que els governs valencians hagen mostrat una preocupació especial per aquest fet, segons es desprèn del *Pacte pel Valencià* quan recorda l'escàs desplegament reglamentari de la LUEV i la necessitat d'una major atenció a les queixes dels ciutadans per no respectar els drets lingüístics. Així mateix, els dos partits que han governat la Generalitat han fet una dura crítica a la insuficient intensitat de les polítiques lingüístiques i un reconeixement que la voluntat política per *normalitzar* l'ús del valencià ha estat inferior a la que formalment es declarava.¹⁷ I, de la mateixa manera, no sembla que la societat valenciana estiga especialment preocupada per l'ús i el futur del valencià si atenem les tendències sociolingüístiques pel que fa al procés de substitució lingüística o si valorem la indiferència dominant respecte l'ús actiu del valencià i la limitada entitat col·lectiva, malgrat la importància relativa, que tenen els moviments favorables a la normalització lingüística.

Així doncs, malgrat la reducció de la virulència del conflicte sobre la identitat del valencià i el fet que l'AVL defense la denominació de *valencià/català* per a la llengua en l'àmbit acadèmic i fora de la Comunitat Valenciana, i que s'haja superat el problema de l'autoritat acadèmica sobre el valencià i del reconeixement *científic* de la unitat de la llengua; ara per ara, sembla difícil imaginar una superació definitiva del conflicte identitari, políticament parlant, si la principal formació política de la dreta valenciana no abandona el recurs a usar políticament el discurs emocional sobre la diferència del *català* i el *valencià*.

Així mateix, d'acord amb les dades disponibles, les polítiques lingüístiques dels governs valencians han tingut èxit a l'hora d'incrementar la compressió i el coneixement passiu del valencià, però no per augmentar l'ús social de la llengua ni, sobretot, per frenar el procés de substitució lingüística, atès que se n'observa una reducció de la transmissió lingüística generacional, bé siga per abandonament de la transmissió del valencià per part de les persones valencianoparlants o bé per la falta de capacitat per incorporar nous parlants o per les

17. El mateix *Pacte pel Valencià* no ha estat fins ara més que una declaració formal i retòrica, ja que no s'ha concretat en cap modificació de la política lingüística del Consell actual (PP), ni en postures diferents del principal partit de l'oposició (PSPV-PSOE), que tenen com a llengua d'ús primera i bàsica el castellà.

dues coses, el que indicaria, de ser cert, un procés d'irlandització del valencià; és a dir, de cooficialitat i coneixement passiu i escolar de la llengua per part de la població, i de lligams emotius formalment elevats sobre la llengua en alguns sectors socials, però de reducció progressiva de la transmissió familiar, la vitalitat i els usos socials, o el que és el mateix, d'acceleració de la substitució lingüística del valencià i de la seua desaparició futura.

Dit això, cal preguntar-se, per acabar, fins a quin punt podia aconseguir els objectius formals una política lingüística que s'estructura al voltant de dos eixos: el primer, la promoció difusa, irregular i no sistemàtica de la llengua per part del Govern Valencià, i el segon, la voluntat individual dels ciutadans per exercir els drets lingüístics genèricament reconeguts, i per fer ús de les iniciatives governamentals o per demanar-ne altres. Sembla evident, i aquesta és una afirmació feta pels dos partits que han tingut responsabilitat de govern (PP i PSPV-PSOE), que aquest model de política ha estat insuficient per aconseguir els objectius últims que, si més no de manera difusa, retòrica i mai ben definida, semblen haver guiat els governs valencians: la supervivència del valencià, la recuperació dels seus usos socials, la convivència igualitària de les dues llengües oficials i la superació del conflicte identitari.

De fet, com hem dit, només es pot parlar d'èxit relatiu de la política lingüística valenciana en l'increment de la comprensió oral i escrita del valencià i en l'extensió del coneixement passiu de la llengua. Però, no sembla que hagen estat polítiques públiques suficientment intenses, sistemàtiques i realistes en la seua definició d'objectius i valoració dels recursos amb què comptaven; com tampoc no han desplegat una legislació exigent i una xarxa d'unitats administratives especialitzades per ajudar a garantir els drets lingüístics dels ciutadans; i ha mancant també un sistema d'aliances estable dels poders públics i la societat civil organitzada i més capacitat de mobilització i interès social per la promoció del valencià o per la seua normalització. Sense aquests tres requisits (política lingüística intensa i sistemàtica, legislació i defensa pública dels drets lingüístics, i aliances amb la societat civil) és molt difícil que tinga èxit cap política de *recuperació* de l'ús social d'una llengua minoritzada i, menys encara, aconseguir-hi objectius més ambiciosos.

Acabem dient, per tant, que les polítiques lingüístiques dels governs valencians han estat insuficients per aconseguir els seus objectius formals de recuperació de l'ús del valencià en el major nombre possible de funcions socials i de superar els dos conflictes lingüístics valencians. Un balanç que encara resulta més insuficient si considerem que una política lingüística democràtica

(Kymlicka, 2001) hauria de fer possible que una persona tingués seguretat lingüística en valencià per dur a terme totes les funcions individuals i socials de la seua vida dins del domini lingüístic propi, si més no, de manera similar als castellanoparlants.

Bibliografia

- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2005): *Llibre blanc de l'ús del valencià-I. Enquesta sobre la situació social del valencià*. 2004. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- AGUIRREAZKUENAGA, Iñaki (2005): «Claus de la normalització lingüística al País Basc»; a ALCARAZ, Manuel; ISABEL, Ferran, i IBORRA, Josep (eds.): *Vint anys de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià*. Alzira: Bromera.
- ALCARAZ, Manuel; OCHOA, Josep; i ISABEL, Ferran (2004): «La Llei d'ús i ensenyament del valencià, en via morta», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 41.
- ARGELAGUET, Jordi (1998): «Las políticas lingüísticas: diversidad de modelos lingüístico-escolares»; a GOMÀ, Ricard, i SUBIRATS, Joan: *Políticas públicas en España. Contenidos, redes de actores y niveles de gobierno*. Barcelona: Ariel.
- , (1999): *Partits, llengua i escola. Anàlisi de la política lingüística de la Generalitat de Catalunya en l'ensenyament obligatori (1980-1995)*. Barcelona: CIEMEN.
- , (2001): «La política lingüística de la Generalitat: l'acció pública per a l'extensió del coneixement i l'ús del català»; a
- GOMÀ, Ricard, i SUBIRATS, Joan: *Govern i polítiques públiques a Catalunya (1980-2000)*, vol. I i II. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- BACHRACH, Peter, i BARATZ, Morton S. (1963): «Decisions and Nondecisions: An Analytical Framework», *American Political Science Review*, núm. 57.
- BANYERES, Jordi (1999): «Quinze mesos intensos. L'ús social del català al Principat (gener de 1998 — març de 1999) (2a part)», *Revista de Catalunya*, núm. 140.
- BODOQUE ARRIBAS, Anselm (2000): *Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques. Transició política i partits polítics al País Valencià*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials.
- , (2009): *La política lingüística dels governs valencians (1983-2008): un estudi de polítiques públiques*. València: Universitat de València
- ESTEVE, Alfons (2004): «La política lingüística del PP: anàlisi de la legislació de 1995 a 2003», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 41.
- GARGALLO GIL, José Enrique (1994): *Les llengües romàniques*. Barcelona: Empúries.

—, (2000). *Recorrido por la diversidad lingüística de las tierras de España*, <<http://www.ub.es/filhis/culturele/gargallo.html>>

GENERALITAT VALENCIANA (1993): *1983-1993. Balanç i perspectives de la promoció del valencià*. València: Generalitat Valenciana.

—, (2004): *Coneixement i ús del valencià*. València: Generalitat Valenciana.

KASARES, Paula (2002): *Cinc estatuts diferents per a la llengua basca i els drets lingüístics*. Pamplona: Hizkuntz Eskubideen Behatokia.

KYMLICKA, Will (2001): *Politics in the Vernacular. Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.

MEZO, Josu (1996): *Políticas de recuperación lingüística en el área de educación en Irlanda (1922-1939) y el País Vasco (1980-1992)*. Madrid: Instituto Juan March.

MOLLÀ, Toni (1992): «La política lingüística al País Valencià»; a MARÍ, Isidor (coord.): *La llengua als Països Catalans*. Barcelona: Publicacions de la Fundació Jaume Bofill.

MONTOYA, Brauli (2008): «La transmissió familiar del valencià», a ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA: *Llibre blanc de l'ús del valencià-II. Iniciatives per al foment del valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.

NOGUEIRA, Alba (2005): «La legislació lingüística a Galícia, especialment en l'àmbit de l'educació: crònica d'un declivi consentit»; a ALCARAZ, Manuel; ISABEL, Ferran, i IBORRA, Josep (eds.): *Vint anys de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià*. Alzira: Bromera.

PRADILLA, Miquel Àngel (2004): *El laberint valencià. Apunts per a una sociologia del conflicte*. Benicarló: Onada.

QUEROL, Ernest (2000): *Els valencians i el valencià: usos i representacions socials*. València: Denes.

QUEROL, Ernest (coord.); CHESSA, Enrico; SOROLLA, Natxo; TORRES, Joaquim, i VILLAVERDE, Joan-Albert (2007): *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI. L'Alguer, Andorra, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i la Comunitat Valenciana*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.

RÉAUME, Denise S. (1991): «The Constitutional Protection of Language: Survival or Security?»; a SCHNEIDERMAN, David (ed.): *Language and the State: The Law and Politics of Identity / Langage et État. Droit, politiques et identité*. Cowansville: Les Éditions Yvon Blais.

—, (2003): «Territorial and Personal Principles»; a KYMLICKA, Will, i PATTEN, Alan (ed.): *Language Rights and Political Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Resumen

El modelo valenciano de política lingüística

Anselm Bodoque Arribas

El trabajo analiza la configuración, asentamiento e institucionalización del modelo de política lingüística de los gobiernos autónomos valencianos en torno al *valenciano* para dar respuesta al doble conflicto lingüístico de la Comunidad Valenciana: el derivado de la sustitución del valenciano por el castellano y el de la identidad del valenciano.

El contexto sociopolítico de la política lingüística valenciana, con unas fracturas radicales entre las fuerzas políticas por culpa de la identidad de la lengua y las políticas públicas

a impulsar, ha contribuido a conformar un modelo de política lingüística de promoción poco decidida del valenciano.

Las políticas lingüísticas valencianas, además, no parecen haber contribuido a no superar ni la sustitución lingüística del valenciano por el castellano ni el estéril debate sobre la identidad valenciana, según afirman, paradójicamente, los dos partidos políticos que han gobernado y aplicado estas políticas en la Comunidad Valenciana.

Paraules clau: política lingüística, polítiques públiques, País Valencià, valenciano/catalán, període autònom.

Abstract

The Valencian Language Policy Model

Anselm Bodoque Arribas

This paper analyzes the configuration, settlement and institutionalization of the *valencià* language model of the autonomous governments of Valencia in order to respond to the two-pronged language conflict in the Valencian Community: 1) the conflict derived from the replacement of Valencian by Spanish; and 2) the conflict of Valencian identity.

The sociopolitical context of Valencian language policy, with some radical fractures between the political forces for language identity and the public policies to drive language

identity forward, has contributed to the development of a language policy model with an indecisive promotion of Valencian.

Furthermore, Valencian language policies do not seem to have contributed to overcome the replacement of the Valencian language by Spanish or the sterile debate on Valencian identity, according, paradoxically, to statements issued by the two political parties that have governed and implemented these policies in the Valencian Community.

Key words: language policy, public policies, the Valencian Country, Valencian/Catalan, autonomous period.